

TIDIG MUSIK

Från antik till tidig romantik

Nr 3/2021
75 kr

A woman with long dark hair, wearing a black top and a blue patterned skirt, is seated and playing a large, ornate golden harp. The harp is positioned in the center of the frame. To her left is a fireplace with a dark, veined marble surround. To her right is a striped sofa. The background features a large, classical-style painting depicting several figures in a room, possibly a scene from a play or a historical event. The overall atmosphere is one of historical elegance and musical artistry.

TEMA
STRÄNG

Arianna Savall och de sju harporna – Om termen affektlära
– Camerata Øresund – **Strängmusiker** – Klingande strängar –
Med många strängar på sin lyra: Per Buhre

Per Buhre

Arianna Savall

Peter Spissky

Tommy Andersson

Innehåll nr 3/2021

Redaktionssidorna	4–5
Nytt Om Tidigt	6–7
Med många strängar på sin lyra: Per Buhre	8–9
Arianna Savall och de sju harporna AV HEIDI ROHLIN WESTIN	10–13
Camerata Øresund – med talande stråkar och dans i kroppen AV ROLAND KJELLSTRÖM	14–15
Klingande strängar AV HILLEVI HOGMAN	16–19
”Försvunna” musiker: Tommie Andersson AV ERIK RYNELL	20–21
Johann Jacob Bach – en yrkesmusikers äventyrliga liv i 1700-talets Europa. Del 2 – från Bender till Stockholm AV OWE ÅNDER	22–25
Strängmusiker: Erik Rydvall, Kate Hearne, Nina Grigorjeva och Johannes Geworkian Hedvall	26–28
Vilhelmina av Bayreuths ”Argenore” får Sverigepremiär på Confidencen	29
Festivaldags igen !	30–31
Om termen affektlära i diskussioner om 1600-talets och det tidiga 1700-talets musik AV MARIA BANIA	32–34
Medlemsnytt Föreningen för Tidig Musik	35–39
Konsertkalendarium	40–42

Arianna Savall med en lyra och sju harpor från olika tidsepoker och länder. Hennes harpor är byggda av Rainer Thureau och Franz Reschenhofer.
Foto: Petter Udland Johansen

Arianna Savall och de sju harporna

Text: Heidi Rohlin Westin

Harpan är ett av världens äldsta instrument och dess ljud har förtrollat både gudar och människor genom historien. Mitt i sommarens konsertturné fick Tidig Musik möjlighet att göra en unik intervju med Arianna Savall, just nu aktuell med sitt första album för solo-harpa, "Ariadne's Labyrinth". Det blir ett samtal om lyror och waldorfpedagogik, fysiska cd-skivor och musikbibliotekens betydelse – men allra mest om harpans magi.

Dagens intervju ska handla om Ariannas nya soloalbum, där hon presenterar sju olika tidiga harpor från medeltiden fram till barocken. Arianna ringer upp via Skype från Spanien, där hon just spelat en konsert i orten Bellaterra med sin ensemble Hirundo Maris. Ensemblen blandar musik från Skandinavien och Iberiska halvön och hon bildade gruppen tillsammans med sin make, musikern Petter Udland Johansen, för tolv år sedan.

Inledningsvis frågar jag Arianna om hon har en favoritharpa eller "favoritmusikperiod" och då tvekar hon först.

– Det var svårt! Alla de här harporna var viktiga i Europa, men är också väldigt viktiga för mig. Harporna är som sju olika röster, som sju barn till mig. Jag komponerar också min egen musik (som i min första CD, *Bella terra*) och då tycker jag mycket om ljudet som de medeltida harporna ger; både den romanska harpan som trovèrerna använde (medeltidens

"När jag var tio år spelade min mamma in musik av Giulio Caccini, där hon sjöng tillsammans med en harpist. Detta mynnade ut i cd:n "Le Nuove Musiche". Det var så vackert och jag sa igen till mina föräldrar: "Jag vill spela harpa!" Nu hittade vi till slut en lärare inne i Basel och jag åkte dit från Jura för att ta lektioner."

nordfranska motsvarighet till Sydfrankrikes trubadurer, reds. anm.) och den gotiska, men också den italienska trippelharpan.

Vandrande harpor

Jag får veta att det är den italienska trippelharpan (även kallad *arpa doppia à tre registri*) som "vandrade" via Tyskland, Frankrike och England upp till Wales och blev så omtyckt att den till och med blev walesarnas nationalinstrument.

– Vet du att den italienska barockharpan har en spännande historia? I början var den verkligen en *arpa doppia* med en diatonisk och en kromatisk rad av strängar. Så såg den ut en kort period, från cirka 1580 och 10–20 år framåt, man vet inte säkert hur länge. Det vi vet är att Monteverdi år 1607 skrev flera solon för *arpa doppia*, men att han då menade den nya trippelharpan. *Arpa doppian* hade ett kort liv. Den var svårspelad och instrumentbyggarna kom snart på nya lösningar. Trippelharpan har två diatoniska stränggrader och en kromatisk rad i mitten. Det är mycket mer praktiskt för den som spelar.

Arianna fortsätter att berätta om Spanien där man hade en annan typ av harpa, *arpa cruzada*, en dubbelharpa, som under Columbus tid reste till Sydamerika och spreds av jesuiterna. Harpan blev populär i Sydamerika och de sydamerikanska harporna har än idag en liknande struktur som de tidiga spanska harporna.

Ljudet av strängar

Att musiken var viktig under Ariannas uppväxt i familjen Savall Figueras är kanske inte så svårt att gissa. Hennes föräldrar gambisten Jordi Savall och sångerskan Montserrat Figueras har varit (och är) framstående musiker och pionjärer inom den tidiga musiken. Men jag undrar hur det kom sig att det var just harpa som Arianna fastnade för och hon börjar berätta:

– Det var två speciella tillfällen då jag förälskade mig i ljudet av strängar. Den första gången var när jag började i skolan.

Arianna berättar att hon gick i Waldorfskola i Basel i Schweiz när hon var liten.

Arianna Savall med sin norske make, musikern Petter Udland Johansen. Foto: Hervé Poiryfourcat

– Mina föräldrar var inga antroposof, men de hade hört att det här var en bra skola med mycket musik, teater och skapande och tänkte att det var en skola som passade mig. Jag hade en mycket bra lärare och sättet som skolan lärde ut musik på var fantastiskt. När vi skulle lära oss solmisation fick vi använda små lyror. Jag ska visa dig!

Arianna springer och hämtar en liten lyra och spelar för mig genom Skype-skärmen. Mjuka toner klingar från den tolvsträngade lyran.

– De yngsta barnen börjar med sju strängar, därefter tolv strängar och sedan ännu fler. Jag förälskade mig verkligen i strängklangen. Nu använder jag också de här små lyror till mina yngsta elever.

I den grekiska mytologin berättas det att guden Hermes skapade lyran och att den var både Apollons, Orfeus och musernas favoritinstrument. Ljudet kan uppfattas förtrollande och till och med hypnotiskt, vilket kanske kan förklara att sirenerna ofta avbildades spelande lyra eller harpa. Harpor, lyror och cittror tillhör samma instrumentfamilj och de omnämns både i texter och bilder från det gamla Mesopotamien och antikens Egypten.

– Vi hittade ingen harplärare, men när vi bodde i Jura utanför Basel började jag spela piano hos en fantastisk lärare, madame Hockenios. Då var jag sju eller åtta år.

Lektioner i harpa

– När jag var tio år spelade min mamma in musik av Giulio Caccini, där hon sjöng tillsammans med en harpist. Detta mynnade ut i cd:n *Le Nuove Musiche*. Det var så vackert och jag sa igen till mina föräldrar: "Jag vill spela harpa!" Nu hittade vi till slut en lärare inne i Basel och jag åkte dit från Jura för att ta lektioner.

Arianna berättar att hon började med att spela keltisk harpa och när familjen flyttade till Barcelona fortsatte hon med klassisk harpa.

– Jag hade en fantastisk lärare i Barcelona. Vi spelade klassisk harpa, men min lärare hade också en trippelbarockharpa. Jag var mycket fascinerad av detta instrument.

Arianna fortsatte dock med de klassiska harpstudierna och även klassisk sång vid Musikonservatoriet i Terassa i Barcelona.

Sommarkurser

Under 1980/90-talet höll Jordi Savall och Montserrat Figueras sommarkurser i den medeltida byn La Seu d'Urgell i Pyrenéer-

Arianna Savall spelar på en romansk, medeltida harpa.
Foto: Petter Udland Johansen

na, nära Andorra. Det var internationella kurser för sång, viola da gamba, flöjt, sinka, barockviolin och andra instrument. När Arianna kom till kursen första gången var hon 14 år och lutenisten Hopkinson Smith var där tillsammans med sin assistent, Rolf Lislevand (idag en av världens mest erkända lutenister), som hon senare skulle komma att studera uppförandep Praxis för i Toulouse.

– När jag var 19 år mötte jag harpvirtuosen Andrew Lawrence-King på kursen och jag bara tänkte 'wow!' Jag blev verkligen fascinerad av den historiska barockharpan. Andrew gav mig en *arpa doppia* och jag började studera för honom under de här sommarkurserna.

Jag förstår att sommarkurserna i La Seu d'Urgell var extra speciella för Arianna.

– Rolf Lislevand var ju en av lärarna och många av deltagarna i sommarkurserna kom just från de skandinaviska länderna; Norge, Sverige, Finland, Danmark. Det var på så sätt som jag träffade Petter, min man! Han kom från Norge för att få sjunga för min mamma.

Vägval

Arianna tog klassisk examen i Barcelona och fortsatte sedan att studera tidig musik vid Schola Cantorum Basiliensis. Jag undrar om det alltid har varit ett självklart val att bli musiker.

– Nej, det var inget självklart val. Det här var en bra fråga! Självklart har jag alltid ägnat mig mycket åt musik och mina föräldrar har hjälpt mig mycket. Min mamma var alltid väldigt klok i sina val med att hitta bra lärare åt mig och min bror. 'Vilken sorts lärare passar för Arianna? Vem vore bra för Ferran?' Hon tog hand om den här pedagogiska aspekten, både för mig och min bror, och hon gjorde det på ett fantastiskt sätt.

– Vi tyckte mycket om att göra musik, men musiken var också ett hårt liv. Det fanns också andra saker jag ville göra, så jag studerade två år på universitet och läste då arkeologi och konsthistoria. Det var intressant, men jag kände sedan att jag saknade musiken. Då gjorde jag mitt val. Men det var bra att vara två år på universitetet och prova något annat. För mig var det viktigt eftersom båda mina föräldrar var musiker.

"Jag vill gärna lära ut tidig musik till mina yngre elever och de tycker mycket om medeltids- och renässansmusik. Det blir fint även på den keltiska harpan och om du använder rätt fingersättning och rätt artikulation kommer mycket av musiken fram. Men, förstås, om du spelar musiken på en medeltida harpa får du det magiska ljudet från de medeltida trubadurernas tid."

Den magiska klangen

Nu undervisar Arianna själv i barockharpa, både på musikhögskolan i Zürich och i Barcelona. Hon tycker sig se ett stort intresse bland unga att lära sig spela på tidiga harpor.

– I den klassiska harp-klassen i Zürich finns 12 studenter och hälften av dem spelar barockharpa för mig. De tycker verkligen om instrumentet och de tycker om repertoaren. Det intressanta när man spelar barockmusik med barockinstrument är att det kommer ett annat ljud och uppstår andra möjligheter. Ornament och spelsätt blir lättare att förstå. Det är också intressant att se när studenterna lär sig spela Bach på barockharpa för de tycker om det mycket mer. Självklart går det att spela den här musiken på en pedalarpa också, men på en barockharpa har du den här resonansen och mjuka artikulationen som stämmer så bra med musiken.

Bland hennes yngre elever spelar de flesta keltisk harpa.

– Jag vill gärna lära ut tidig musik till mina yngre elever och de tycker mycket om medeltids- och renässansmusik. Det blir fint även på den keltiska harpan och om du använder rätt fingersättning och rätt artikulation kommer mycket av musiken fram. Men, förstås, om du spelar musiken på en medeltida harpa får du det magiska ljudet från de medeltida trubadurernas tid. Detta är också mitt budskap i min senaste cd, att för mig är varje instrument perfekt. För att vara ärlig så är det ett budskap jag fått lära mig av mina föräldrar. Det går inte att säga att en cello är bättre än en viola da gamba, en gitarr

"Ariadnes Labyrint"
(AliaVox) släpptes i maj i år och är Arianna Savalls första album där hon spelar soloharpa

är inte mer perfekt än en luta. De är bara olika och hör till olika tider. Om du spelar musiken som hör till instrumentets tid så får den ett särskilt magiskt sound.

Arianna använder också de tidiga harpornas inneboende magi för att skapa ny musik. "Som du vet komponerar jag också egen musik. Den här direkta och vackra klangen som jag älskar hos de tidiga harporna gör att jag gärna använder både renässans- och barockharpor när jag komponerar. Klangen är direkt, men mjuk och berör på djupet.

Framtiden

I höst kommer ännu ett skivsläpp och det finns flera musikprojekt som väntar på att få spelas in. Arianna berättar att det är svårare att få sponsring till att göra inspelningar och att det säljs färre cd-skivor. Vi pratar om cd-skivornas ovissa framtid och Arianna frågar mig om det fortfarande finns affärer som säljer skivor i Stockholm och betonar vikten av att kunna hålla i en fysisk cd, se bilderna och läsa i konvolutet.

– Det är inte samma sak som Spotify!

Vi fortsätter att prata om noter och Arianna berättar om att hon och hennes man ofta letar noter till sina musikprojekt i olika musikbibliotek.

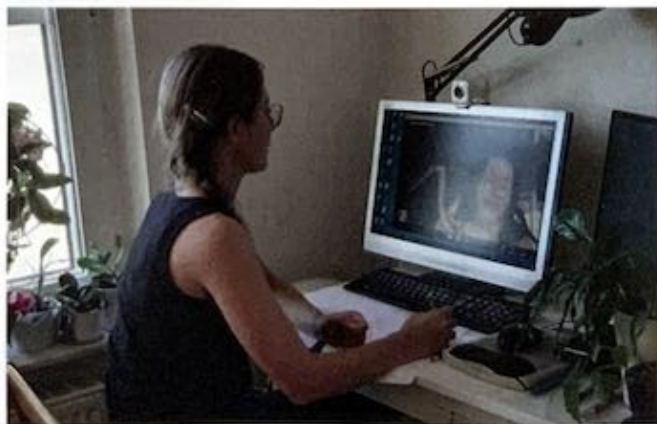
– Här i Basel är det fortfarande lätt att gå in och få låna noter och vi har två stora musikbibliotek med stora avdelningar för medeltids-, renässans- och barockmusik. Om man inte vet att något existerar är det svårt att hitta det. Man behöver få bläddra och hålla i noterna! Petter och jag tycker också om att leta upp noter på våra resor. Det är alltid en spännande process att sätta ihop ett konsertprogram. Min pappa ägnar fortfarande mycket tid i bibliotek för att studera och hitta ny musik att spela.

Sång och harpa

Arianna Savall är även en framstående sångerska och hon sjunger gärna till harpan. Hon berättar att hennes mamma fick henne att förstå sångens betydelse.

– Jag har alltid tyckt om att sjunga och när jag började spela harpa upplevde jag att harpa och röst fungerar så bra tillsammans. Texten kommer alltid fram och blir inte överröstad. Det är också något väldigt gammalt; från forna Egypten, antikens Grekland och från troubadörernas tid, vilket också är en vacker och viktig aspekt för mig. Att berätta en historia, en ballad eller en legend genom att sjunga med harpan är något jag tycker väldigt mycket om att göra, avslutar Arianna.

Intervjun gjordes via Skype och här visar Arianna Savall upp den lyra som förtrollade henne som barn. Foto: Lukas Persson

Poetisk organologi
Carita Forslund
och Styx förlag 2019

Poeten och musikvetaren Carita Forslund har i en diktsamling med titeln *Poetisk organologi* skrivit nitton dikter som utgår från varsitt musikinstrument från olika tidsperioder och världsdelar.

I samlingens förord berättar Carita Forslund om dikternas uppkomst: "Musikens förmåga att befria medvetandet från kroppen och instrumentens funktion som länk mellan kropp och ande – någonstans där, i den lika privata som universella upplevelsen, där finns ursprunget till den här diktsamlingen."

I ett efterord ger musikinstrumentforskaren Verena Barth vid Musikkmuseum i Trondheim en bakgrund till organologin, läran om musikinstrumenten och om deras konstruktion, historia och användning. Där är en central aspekt hur man genom århundradena har använt olika klassificeringar av musikinstrument utifrån bland annat tonkälla, material, användning och socialt sammanhang.

Hillevi Hogman

Tvärflöjt

av narvalstand, ca 1725

tiden, som hastigt sparkat
ut Purcell, omhuldade nu Vivaldi

det var den strukturerade villfarelsens
epok; magin hölls inlindad i gåtor,
peruker, labyrinter och kabinettskåp –

själens hemliga luckor och lådor
schatuller med pulver, parfym
små flaskor, dosor och askar

överallt avsiktsgömmor:
pudrade musiker, förtrollande ackord,
en elfbensflöjt från havets enhörning
med toner värda sin vikt i guld